

Árulók a pesti városházán

(Kiadatlan levéltári aktákból.)

Írta: Tábori Kornél

A magyar történelem legizgalmasabb korszakának ismeretlen anyagába tartozik az a fontos szerepkör, melyet a pesti magisztrátus tagjai bécsi kommandóra tölthettek be. Javarást német purger ült a vezető-állásokban és a reformkorszak elejétől kezdve a szabadságharcig állandóan, csaknem kivétel nélkül görbe szemmel nézte a magyar törekvéseket. Eddig csak egy-egy ríktó szín öltött a közönség elé, néhány feltűnő epizód, amelyet *kényszerrel* magyaráztak: hogyan vezette Keller polgármester *Windischgrätz* elé a hódoló küldöttséget, mi módon lett *Jellachich*, vagy *Haynau* pesti díszpolgár? De a legújabb kutatás megállapítja, hogy a *magyar-áruló* rendszer állandó volt a pesti városházán hosszú évtizedek alatt.

A magyar történetírás kötelessége, hogy megmutassa a városházi urak igazi karakterét. Annál inkább át kell vizsgálnia minden fölmerülő részletet, mert a nemzeti életbe vágó eseményekről van szó.

A bécsi udvari és belügyi levéltárakban hatszáznál több olyan jelentést olvastam át, amelyet a pestvárosi hatóság emberei küldtek Bécsbe magyarellenes tendenciával. Ne tessék aféle közérdekű hivatalos iratokra gondolni. Csupa *spión-munka* az, amelynek bizonyosságai most elénk jutnak. Titkolózva, álneven, sokszor csak egy chiffre-jellel notálva küldték Bécsbe hosszú évtizedeken át a rendőrmiszter szájaíze szerint összekotyvasztott intimításokat.

Sokjának már első során meglátszik, hogy nemcsak adatot gyűjt, hanem közönséges pletykára, sőt rágalomra is vadászik, ha rejtett céljait szolgálhatja vele. Ez volt majdnem ötven éven át a pesti karrierek útja-módja. Csöppet se ritka az olyan sváb, akinek fia, sőt unokája is élvezte a kémkedés kamatját. Kitűnően fizették a lakáj-spiclit és számon tartották a speciális „érdemeit“.

Keserű tanulságok messzepyúló sora tárul

föl a kémlevelek olvastán. Főképp, ha a nyomokban tett *intézkedésekről* is tudomást szerzünk és pontról-pontra követjük hatásukat. Amikor például *Széchenyi* legnagyobb reformterveit bontogatta és a nemzeti megújodás erőre kapott, a pesti magisztrátus urai becsmérő és hazug információkat küldtek Bécsbe.

Súlyos dokumentumok támogatják azt a föltevést, hogy az uralkodóház és a nemzet közt sohasem mérgesedett volna el a viszony annyira, ha ezek a pesti jelentések folytonfolyvást nem szítják a bizalmatlanság tüzet. Aki meg ellenzéki hangot pendített, azt minduntalan fordítással forradalmárrá bélyegezték.

Nagyrésziük a válságban is helyén maradt, hogy jobban kémkedjen és a szabadságharc leverése után a részbírókat informálja, utána meg élvezze a soronkívül történt előlépést és pénzjutalmat. Az ügyesebbje mint polgármester ült a város nyakán, vagy más előkelő pozícióban élt, mint a hétszemélyes tábla ülnöke, mint államtitkár, sőt miniszter — 1867 után is.

A naiv *Ferdinánd*, majd a járatlan ifjú *Ferenc József*, nem is sejtette, hogy hány valótlan adatú „Vertrag“ alapján döntött emberek és országrészek sorsáról.

Nemsokára eljön az ideje annak, hogy a pesti városházáról néhány festményt eltávolítsanak; ép olyan régi purger-vezérek arcképeit, akik a legnagyobb kitüntetésekéket kapták. Csak néhány akadt köztük, aki nem dolgozott elég óvatosan és ezért a hazafi-fölháborodás ciszörpölte — néhány hónapra 1848-ban.

A magyarság legfontosabb érdekeit árulta el az a három városi tanácsnok, akiről most jellemző konkrétumot mutatok be.

A bécsi osztrák belügyminisztérium levéltárában a véres esztendő aktái közt találtam meg 3689/1849. szám alatt *Alkér Antal*, *Székrenyesi András* és *Schiefner Gyula* „pesther Magistratsrätbe“ aláírásával a bizalmas jelentést, amely világosan igazolja, hogy ezek az urak milyen alattomos munkát végeztek Pesten és Budán a legizgalmasabb hetekben. A „jól teljesített“ kötelesség tudatával jelentik, hogy

pontosan végrehajtották a parancsokat, amelyeket az öfelsége nevében működő királyi biztosok és hatóságok adtak ki. Ezt bizonyítják a mellékelt igazolványok. Amikor a magyar „insurgensek“ bevonultak Pestre, *el kellett menekülniük, hogy meg ne lincseljék őket.* („...um nicht der Lynch-Justiz der Bösvilligen anheim zu fallen.“) Kiderült, hogy becsapták saját magyar főlebbvalóikat, *pénzért spionkodtak* és aztán megszöktek. De a nagy fölfordulásban Bécsbe jutva, nem kapták meg a havi fizetést s most ezt kérelmezik. Azonkívül újabb spiclikedésre ajánkoznak. A hihetetlennek látszó kérvény-passzus szösz szerint a következőket mondja:

— Unsere Aufgabe gemäss, welcher wir in immerwährender unmittelbarer *Berührung mit dem Publicum sind*, zwar jederzeit schwierig, in jetzigem Zeit. Verhältnissen (wie es die Erfahrung lehrte) *sogar gefahrvoll* ist und wir schon aus diesem Grunde uns *der allerhöchsten Gnade würdig* machen...

Az igaz, hogy nem ritkán súlyos, sőt veszélyes munkát végeztek és *Schiefner*t, mint spiclit, egyszer csunyán inzultálták is.

Bécs azonban hálás volt, megadta a kért összeget is a „Ministerialhauptkasse“-ból. Külön alap létesült a Magyarországból és Erdélyből menekült hazaáruló tisztviselők javadalmazására.

Az egyes magistrátusi tagok sorsát most nem akarom végigkísérni. Elég annyi, hogy például *Székrenyesi András*, a szabadságharc után a rendkívüli vizsgálóbizottság elnöke lett (Präsident der ausserordentlichen Untersuchungs-Kommission) s ebben a minőségében bőven állhatott bosszút is Pesten, míg a hivatalos dolga csak lopások, betörések, *Räubereien* megszüntetése volt. Annyira jól működött, hogy *Haynau* megelégedését „többszörösen elnyerte“ s kellő része volt abban is, hogy maga Bécs is megelégedte a rémuralmát.

A 2444/1850. számú bizalmas akta elmondja, hogy a „magyar lázadás okozói, segítői és főrészesei üldözésének és megbüntetésének, ügyében“ tervezetet kért a császár *Bach* miniszter útján egy (külön erre a célra kinevezett) bi-

zottságtól. A bizottság egyik tagja, *Rosenfeld* tanácsos, súlyos vádakot is tett *Haynau*, illetve pesti segédei ellen. Például: „olyan bűncselekmények alapján ítélték el magyar vádlottakat, amely bűncselekményeket a törvénykönyv nem is ismer“.

Székrenyesi azonban rövid idő múlva újra előrerukkolt, szeptemvir lett és pesti főkonfidens. Jellemző, hogy pár évvel előbb még csak mint kis rendőrírnok szolgálta a spicli-rendszert.

Az osztrák belügyminisztérium nagy index-könyvei rengeteg sok pesti kémjelentésre utalnak és az egyik tárgymutató könyvben eldugva a Z-betű tartalomjegyzéke előtt megtaláltam a pesti Vertraute-k és konfidensek névsorát, illetve a külön iratcsomókba rejtett kémlevelek és Meldungok chiffre-aláírásainak, titkos jeleink magyarázó jegyzékét.

Kiderül ebből, hogy *Moizes* cenzor — később besztarcebányai püspök — éppoly szorgalmas konfidens volt Zágrábban, mint *Mátyus* mester Székesfehérvárott, vagy *Engel* Fülöp Lőcsén.

Már száz évvel ezelőtt, 1823-ban leleplezték a magyar törekvéseket *Gerson*, *Mandits*, *Jung* Mihály és főképp *Hoffmann* Antal városi tisztviselők. Sok jelentést küldött *Steinbach* Ferenc, aki jegyző, főjegyző, tanácsos, majd bíró lett és fia örökölte a konfidens állást. Z. Z. chiffre-jellel például 1843-ban ő küldött titkos jelentést a juristákról, *Tihanyi* főispánról s részben ő juttatta börtönbe *Kossuth* Lajost. — M. T. jellel árulkodott *Mukits* konfidens *Lovassy* Lászlóról, akit tízévi börtönbüntetésre ítélték. Felekezeti és kulturális jellegű, de kevésbé rosszindulatú jelentéseket küldött *Havas* József tanácsos, valamint *Eichholz* János polgármester, aki 1843-ban *Tölgyesi*-re változtatta a nevét és *Alkér* Antal tanácsos, aki 1867-ben ment nyugdíjba.

Hogy milyen hangon írták azokat a kémjelentéseket és mennyire pártatlanul számoltak be a magyarság törekvéseiről, azt mutatja *Hoffmann* Antal városi tanácsosnak ez a jelentése:

Pesth. 1823 oct. 14.

Az elvadult magyarizmus nem ismer határt. A jogászok impertinenciája már any-

lenhet, nem lehet szerkesztő, kiadó, író, se

nyira fajult, hogy multság alkalmával rátámadtak egy derék német polgárra, amiért nem akart feladni a magyar megszállásra. Titokban egyesületeiről beszélnek, amelynek célja a magyar viselet föltámasztása volna és mindenféle olyan terv, amely a legfelsőbb császári ház intencióit keresztelné. Izgatás kezdődik a német színház ellen is. Általában nem ismer határt a vidékről ideérkezett fiatalság tolokodása a jóérzésű német polgársággal szemben. X. X.

Sokszor szándékosan is kiélezték a magyar- és németajkú lakosság közt az ellentétet, sőt akadát Pesten városi tanácsos, aki azt ajánlotta, hogy *tiltsák ki* innen a rakoncátlan jurátusokat.

Multságos a következő epizód, amelyet X. X. chiffre-jellel 1823 október 23-án tettek 223. szám alatt Pestről:

— Csunya excessust követtek el e hónap 21-én a józsefvárosi csizmadiák (... unsern hungarische Schuh- oder sogenante *Tschizma-macher* in unserer Josphe Vorstadt). Mulattak, ettek-ittak és békés német lakosainkkal, akik ebben az elővárosban többnyire vincellérek, veszedni kezdtek. Minden szidalom a német nemzet becsmérést célozta s a káromkodást a német kapások végre is viszonyozták. Erre aztán meglelt a kívánt alkalom a verekedésre, amihez a magyar csizmadiák különösen értenek. Nem maradt ugyan senki a helyszínén, de több halálos sebesülés történt. Azok a csizmadiák legények, akik nem tudták kimutatni, hogy a magyar nemességhez tartoznak, általunk megfenyítették, de akik nemességükre hivatkoztak, azokat át kell adnunk a vármegyének, ahol *semmi bajuk sem történik*.

Ugyanez a spión denuncálja Vörösmarty Mihályt és Wesselényi Miklóst a „*nevetségességig túlzásba hajtott vadmagyarság*“ miatt. És hétről-hétre kapta Bécs az ilyen információkat. A spiónok épúgy ott szaglászta a *Sauwinkel*-ben, a régi pesti Zúgligetben *Kosuth* Lajos nyári lakása körül, mint az ugyan-
csak börtönbe juttatott *Wesselényi* Miklós nyomán, s míg a magyarok ezrei bűnhődtek hazafi-érzésük miatt, addig a kémek dupla özetésből híztak a városházi karosszékekben.

Ugy monadják: a bucsuzó határság vegyi lyamata ez a lélekben. Csakhogy az a laterna magica, melyet az öregedés mély melankóliája világít, ma hamarabb és a pergőtűz gyorsaságával vetíti ki emlékezetünkből azokat a képeket, melyeken az ifjúság színei virulnak és amelyeket valamikor termékenyítő fájdalommal szemlélt a negyvenéves férfi. De ma expresszgyorsasággal öregednek az emberek, a megszüntelenedett, az elsovadt élet barterén az első lövészárkokban élő új trogloditák fejei fölött a gondok gránátjai sivatannak és shrapnelljei szórják a halálos csüggedést. A lelkével, az idegeivel élő férfi szomorú joggal nevezheti negyven esztendejét, a férfikor hajdani delelőjét, aggkorának. Negyvenesztendő aggkoromnak látószögéből nézem én is az életet és fölrajzó emlékeimtől homályos szemembe komoran döbben a letaroltság, a vigasztalanság képe, sötét színek dús változataiban. És én is együtt futok a rohanókkal, akiknek sarkába hág az élet. Amikor azután egy-egy pillanatra ballagóra lassítom a lépéseimet és megpróbálom nekivetni hátamat a reámszuduló ár sodrának, multamból felém echózik egy intő hang: „Fiam, ne siess élni!“ Kressák bácsi szökött így hozzám Vergiliussal birkózó koromban, amikor bölcs, öreg szeme kifürkészte, hogy Eros túlkorán költözött be hozzám és egy-egy színes rokolya ütemes himbálódzása piros reflexeket borít arcokra. Kressák bácsi, a kedves, öreg palóc tanító, aki ösztövért nyugdíját úgy igyekezett felhizlalni, hogy kosztosdiákokat tartott és a lutheránus templom orgonájának sárga és csorbult billentyűiből áhítatnevelő melódiákat nyomkodott ki keményen recsegő hangjának kísérete mellett, már kivesző típusa volt az életkorával hadilábon álló öregembernek. Szívós ráartúsággal igyekezett meghazudolni a hatvanöt esztendejét, gyomorderítő disznótorokon és egyéb ártatlan házi hejc-huja alkalmakkor ő perdült legelőbb bokázásra, amikor a homoki vinkó már rózsákat festett a kisvárosi délnők arcára és a vidéki rosszesonlok már dévajkodásokra bátorodtak. Ilyenkor kitörtek a kedves öregből a hadi élményei és szabadságharcos emlékei a poetica licentia szabadosságával gigantikus arányokba nőttek.

Kressák bácsi derűs és boldog életalkonya ösztönösen váltja ki belőlem azt az összehasonlító hajlamosságot, mely a letűnt ifjúság napfényétől beáranyozott multunkat „a régi jó idők“ sóhajlásával emlegeti. De hol vannak ma már ezek a régi jóidők? Az élet zimankója, a háborús nemere jégesővel verte el a régi élet vetését. A romok riadnak rám:

dennek lehet nevezni, csak éppen nem az arisztoteleszi egység követésének. Talán inkább dramatizált vezércikknek mondhatnók a darabjait és pedig olyan vezércikknek, amely nem a „jobb családok asztaláról“ veszi a témáját, hanem az élet — és pedig a fiatal élet — mélyeiről. A fiatalságnak olyan ösproblémáit hasítja meg kutató szigonyával és hozza felszínre, amelyek talán ősiebbek, mint maga az ember, csak éppen soha nem beszéltek eddig róluk s főként nem ötszáz hallgató jelenlétében. Ez a nem-beszélés azonban nem jelent annyit, hogy Wedekindnek nincs igaza; legfőbb annyit, hogy az emberi divatok változnak.

Mert hiszen a Napkirály korában a Louvre ablakszögletei — a nehéz függönyök mögött — nem csupán arra szolgáltak, hogy az emberek onnan kinézzenek; volt ennél lényegesebb, sőt nedvesebb hivatásuk is, aminélfogva a kortársak tanúsága szerint a királyi palotában olyan penetráns bűz uralkodott, hogy a hozzá nem szokott ember nem bírta ki sokáig. S azért mégis a Napkirály akarata uralkodott egy-néhány földrészén.

A Hofburgban, a császár hálszobájában ugyan ott függött és függ máig is Lamberg meggyilkolásának, valamint a Hentzi szobrának a képe; csak éppen fürdőszoba nem volt és nincs az udvari lakosztályokban. Azért Ferenc József mégis a korának első dzsentimenje volt, akiről egy hosszú emberéleten keresztül senki sem tudhatta meg, hogy lefekvéskor az utolsó, és felkeléskor az első szempillantása Hentzire esik, meg azt sem, hogy a Hofburgban nincs fürdőszoba.

Az illik-nem illik kérdése igazán csak divat dolga, s az ótestamentum 4000 év óta embermilliárdoknak a szent könyve, holott nem minden részlete olyan, amit nyugodt lélekkel lehetne ma leírni és kinyomatni.

A dolgok belső igazsága a moralitásnak egyetlen, divatokon túlélő próbaköve. Ezt pedig Wedekindtól megtagadni nem lehet.

Tevan-könyvek

2000 koronás csoportok:

53. csoport.

Andrejev Leonid, Ribakov Pál és a nők.
Hermann Bang, A négy ördög.
Karinthy Frigyes, Holnap reggel.

54. csoport.

Maurice Barrés, Erzsébet királyné.
Thomas Mann, A kis Friedemann úr.

Jean

Hann:
Felix:
Frank:

Andre:
Arcüb:
Hono:
Doszt:

61. csoport.

Pajzs Elemér, Cirkusz.
Arthur Schnitzler, Körtánc.

62. csoport.

Chateaubriand, Az utolsó Abencerrago.
Anatole France, Boldizsár.
Kohanovszky Ulászló, Ivanov deák.
Jonathan Swift, Pamfletek.

63. csoport.

Paul Claudel, Kinyilatkoztatás.
Karinthy Frigyes, Írások írókról.
Kleist, O... marquise.

64. csoport.

Lord Byron, Beppo.
Fodor László, Novemberi vándorok
(novellák).
Hermann Hesse, Camenzind Péter.

65. csoport.

Anatole France, Barátom könyve.
Tersánszky Józsi Jenő, Kisérletek — ifjúság.

67. csoport.

Claude Farrère, Az örök élet háza.
Nagy Lajos, A szobaleány.
Mark Twain, Stormfield kapitány.

69. csoport.

Tristan Bernard, A csendes férj.
Hanns Heinz Ewers, A berlini csodatevő lány.

5000 koronás csoport:

72. csoport.

Gustave Flaubert, Egy fiatalember története. (L'Education sentimentale.)
Gustave Flaubert, Szent Antal megkísértése.